

Pravda na hovno

Žijeme v době technologické revoluce – mobily mají co rok vyšší výkon, stroje jsou přesnější a samostatnější, automobily rychlejší a spolehlivější. Lidé se tempu přizpůsobují a snaží se také komunikovat více a rychleji. Ani trochu to však neznamená, že se tím zvětšuje rozsah našeho dorozumění či zkvalitňuje demokratická diskuse. Naše myšlenky a názory jsou ve virtuálním prostředí formulovány jako dojmy a emoce – bývají sice upřímné, ale nedají se zpochybnit. Potom sice každý působí, jako by měl patent na pravdu, ve skutečnosti pouze přispívá dalšími žvásty do mlýna.

Virtuální slovo

Psané a mluvené slovo je nahrazováno slovem virtuálním, které se šíří na sociálních sítích. Nepodobá se však ani jednomu ze slov předchozích. Písmo našim formulacím propůjčuje trvalost. Píše se tedy obvykle s rozmyslem a pohledem do budoucna, aby byl text čitelný a dával smysl i za určitou dobu. Virtuální slovo je sice písemně zaznamenáno (a na internetu se neustále hromadí), jeho význam se však nedlouho po napsání rozplývá ve vzduchu, podobně jako zní a odeznívá slovo mluvené. Formu mluveného projevu ale také nemá, protože obvykle není souvislé ani plynulé a zároveň v něm chybí kontakt mezi řečníky, na kterém se vzájemné dorozumění zakládá. Tím se nutně ztrácí i důvěra mezi lidmi. Kdybyste například měli na obchodním jednání masku přes obličej, můžete si říkat všelijaké výmysly, aniž by někdo cokoliv poznal.

Takto se běžně šíří i zprávy nebo politické názory. Vedle facebookového statusu vaší tchyně, ve kterém sdílí, že měla ke snídani koblih, vidíte vyjádření mluvčího pana prezidenta nebo rychlokvašenou analýzu imigrační krize. Žádný zásadní rozdíl mezi nimi ale není – všechny totiž vyjadřují, jak někdo určitá fakta *cítí*, a ne to, co z nich vyplývá, nebo jak to doopravdy je. Pocit se nezakládá na něčem fakticky ověřitelném. A když napíšete, jak určitý fakt *cítíte*, nikdo nemůže vyvrátit, že vám z *rétoriky islámu jde mráz po zádech*, stejně jako tvrzení, že vám ráno chutnalo. Je zbytečné cokoliv racionálně odůvodňovat – jednak to dá práci, čtenáře by to mohlo zahltit a ještě k tomu byste se zbytečně vystavili kritice za každou lež nebo logickou nenávaznost.

Množství statusů a podobných výroků se podobá *bullshitu* Harryho G. Frankfurta. Fenomén Bullshit není přímo lež, ale neklade si otázku, jak se věci ve skutečnosti mají, a známe ho z reklam či politiky. Většinou se nám takto někdo snaží vychytrale prodat výrobek nebo slib. Virtuální „pravdy“ nejsou natolik elegantní. Nikdo si s nimi hlavu neláme; přestože se kritice vyhýbají stejně obratně, nesnaží se věc svědomitě inzerovat – postupovat strategicky, něčím se odlišit, zaujmout, upozorňovat na sebe. „Přátelům“ se ve webovém rozhraní zobrazí ihned a automaticky, bez rozdílu v tom,

do jaké míry jsou relevantní. To je dáno zvláštním typem prostoru, kde kolují. Obsah, který se vám zobrazuje, nevybírám zkušený editor jako třeba v novinách, ale nějaký stroj. Algoritmus, co se snaží člověka hlavně udržet dlouho u obrazovky, a zároveň mu nenápadně cpát reklamy, aby si korporace vlastní sociální síť udržela zisk. Lidem tak zobrazuje hlavně obsah, který se jim líbí, emocionálně se s ním ztotožňují a budou ho sledovat. Prioritu má pozitivní odezva, lajk. Vždyť cílem není informace vybírat, filtrovat nebo dokonce konfrontovat s kritikou. Hlavně ať nic nebrání jejich šíření – na tom se rýžuje. Milionovou návštěvnost nemají důležité zprávy nebo nadčasová poselství, ale video s člověkem, který si namaže na obličej Nutellu.

Proč není tolik pozornosti vyhrazeno třeba pro informovanost obyvatelstva, popularizaci vědy a kultury, nebo pro cokoliv, co má potenciál společnost obohatit?

Další z důležitých rysů příspěvků na sociálních sítích je právě to, že nemusí sledovat žádný cíl – status „Sněžíííííí!“ evidentně neposlouží jako kdovíjaký meteorologický postřeh, ani nedocílí sdílení chvilkové imprese, což by kupříkladu na podzimní procházce s dětmi mohlo mít svůj význam. Aby statusy zakryly svou absurditu způsobenou absencí smyslu, doplňují se dalším multimediálním obsahem nebo emotikony pro pohodlnou konzumaci. Na webu lidé brouzdají shora dolů, scrollují a udržují u toho určitý rytmus (nechtějí přece ztratit moc času) a jestli chcete někde napsat delší odstavec, použít spisovný jazyk nebo málo obrázků, nikdo se tím zabývat nebude.

Virtuální časoprostor

Pro hlubší porozumění příspěvkům, používanému jazyku a chování lidí na sociálních sítích je důležité vyznat se v geometrii sítí. Webové rozhraní má charakter byrokratického aparátu v Kafkově Zámku – váš příspěvek, podobně jako dopis úřadu, se pohybuje někde v neurčitém éteru. Kdo ví, jestli se jím někdo zabývá, ke komu se dostane, jak si ho interpretuje počítačový algoritmus a kde ho zobrazí. Ani identita lidí na profilech není jednoznačná. Kdyby seděl za obrazovkou pes, odepisoval automat nebo skupina různých lidí, nemusíte si ničeho všimnout. Toho mimochodem využívají například takzvaní *trollové* – povětšinou anonymní existence, které přidávají irelevantní, dezinformační či provokativní obsah, se záměrem vzbudit humbuk, vyprovokovat emocionální odezvu nebo jinak rozrušit věcnou diskusi. Aparát svou funkcí připomíná jukebox – uživatelé dovnitř vhodí příspěvek, ten se poté jakýmsi způsobem šíří a po určité době jim pípne chytrý telefon a tajemná mašinerie vyhodí nějakou odezvu, která je více či méně náhodná.

Surfování, houpavý pohyb na vlnách přicházejícího obsahu, rovněž není nijak systematicky uspořádané. Způsobů, jak se přesměrovat na jinou stránku, je zdánlivě neomezené množství a každou chvíli se objevují další podněty. Ikdyž vodní plocha působí nekonečně, vůbec to však neznamená větší svobodu nebo „přehled o všem“. V realitě se člověk bez námahy nedostane na užitečné stránky, ale tam, kam mu tekutý povrch dovolí. I místní diskuse a fakta, na kterých rádo by stávil, stojí na vodě.

Oproti Kafkově románu na sítích neplatí žádná pravidla a nefunguje hierarchie. Vše se odehrává na stejné úrovni. Narozdíl od jiných médií, které omezuje třeba časová délka vstupu nebo fyzická velikost papíru, a tak se musí obsah pečlivě vybrat, není v nekonečném prostoru sítě potřeba obsah různě rozmísťovat, skládat nebo jinak strukturovat. Nejsou proto žádné omezení, hranice, které by dávali věcem řád a pořádek. Podobné je to s autoritou – nemůže se formovat, protože se jí ve virtuálním prostředí nedostane přednosti či uznání. Nemá výhradní slovo – slovo, kterému by se dostalo pravé místo a pravý čas.

Na sociální síti máte také vyšší sebevědomí, protože můžete ostatní libovolně a bez povšimnutí cizí lidi šmírovat, pronikat do jejich soukromí a získávat tak nad nimi moc. Zároveň všichni komunikují skrz svou druhou, virtuální identitu, opět se stylizovanými náhražkami reálných lidí. Nebojí se tedy, že by mohli ohrozit svou čest nerespektováním ostatních lidí, gramatických pravidel či společenských norem a slušností. Přinejhorším si prostě založíte jiný účet.

Virtuální pravda

V antice byla Alétheia (pravda) v původním významu něčím, co se skrývá pod povrchem jevů a co je třeba odkrývat silou intelektu. Pravdu se snaží hledat třeba věda. To ale neznamená, že by ji někdy měla definitivně najít – naše poznání nikdy není úplné a stejně tak nemůžeme nikdy znát celou pravdu – nejdůležitější je však neustálý proces jejího odkrývání; pokud chceme žít v pravdě, musíme o ní usilovně zápolit, i když nemáme jistotu, že se jí přiblížíme. Nemusí nám být určena.

Pravdou ve společnosti potom není pouhá shoda v určité skupině lidí, nýbrž jejich společný zápal v onom hledání a nutně také pokora před druhými, umění podříditi se něčemu, co nás přesahuje, související se schopností vlastní sebereflexe.

Barvoslepý člověk se nebude s ostatními zbytečně hádat o tom, jak svět vypadá, a vydávat svůj pohled za nutnou pravdu, pokud naslouchá svému okolí. V sebestředné společnosti pravda vzniknout nemůže – ať chceme nebo ne, většinou pro nás znamená nějaký kompromis, ústupek. I když každý z nás skutečnost jinak vnímá, cítí a prožívá, přece se domluvíme jen když jsme schopni smyslové vjemy redukovat na to podstatné a s ostatními se shodnout na tom, jak je budeme nazývat.

Ve srovnání původního významu s nynějším pojetím „pravdy“, jako ryze kosmetické vlastnosti tvrzení, se zdá, že jde významově o pravý opak.

Nejedná se o proces odhalování hlubší podstaty jevů – převádění subjektivních dojmů na abstraktní ideje – naše vjemy prezentujeme čistě tak, jak jsme je přijali. Dost se to podobá situaci, když někdo neposlouchá; říká se, že to jde jedním uchem dovnitř a druhým ven, akorát nejde ve virtuálním prostoru o naší nepozornost, ale zlovyk.

Pravda ve virtuální společnosti v původním významu slova není. Jednak proto, že virtuální společnost je sebestředná – kromě toho, že nemá žádnou zpětnou vazbu nebo hranice si lidé zakládají na své prezentaci a popularitě, která je různými způsoby iluzorně nafukována. To například počtem přátel, rádoby známostí, které

ani nemusíte znát, nebo počtem lajků. Význam těchto „přátel“ a lajků se nahrazuje jejich kvantitou, jelikož si pod nimi většinou nelze nic konkrétního představit, a pro lidi je tak určující jejich počet. Lajk (přidaný zmáčknutím tlačítka To se mi líbí) nemusí ani znamenat, že se člověku příspěvek líbí nebo že s ním souhlasí. Může být překlep, tik, pokus o vyvolání reciprocitu („ty mi dáš lajk a já to bě taky“), lajk do počtu (kdo by to nezmáčkli, když může dát dvacátý), ironické gesto jako reakce na absurdní status atd.

I kdybychom význam pravdy ponížili na pouhou shodu mezi lidmi, nemůžeme říci, že se na facebooku vyskytuje. Především proto, že vzájemná názorová shoda není náhoda, ale spíše racionální „dohoda“, tedy když lidé myslí to samé. Určitě to neznamená emocionální ztotožnění – jestliže se mi líbí modrá a kamarádovi také, nejde o názorovou shodu, ale spíše náhodu.

„Pravda“ je hotová vlastnost našeho statusu a lajky to mohou jedině dotvrdit. Když už by jí chtěl zpochybnit nějaký hnidopich, stačí ji správně interpretovat a vyhnout se tak nedorozumnění. Pravda se tak stává subjektivní a iracionální záležitostí, je pomíjivá, nepoužívá se, nelze ji nijak vymezit, a s dalšími velkými slovy jako čest, láska, pokora atp. tvoří zátiší vanitas. Jen tak z ničeho nic se zříkáme naší kulturní identity, demokratické diskuse, jazyka a v neposlední řadě nás samotných. Je to nedorozumnění; a my na ně zajdeme.

Miroslav Lžičář
Gymnázium Jana Keplera
d. nr. 20.02.2000